

Zákonitosti a Vesmír

Nevysloveným předpokladem pojetí „zákonitosti“, jak se prosadilo s novou dobou a s rozvojem přírodních věd, zejména však fyziky a chemie, byl obraz světa nejrozmanitějších změn, které se však odehrávají podle jakýchsi „pravidel“, která nesmějí a nemohou být porušena a která se sama neproměňují. Když byla některá taková „pravidla“ jakoby „odhalena“ a byla vyjádřena přesnou formulí (nejlépe matematickou), otevřela se skvělá možnost, jak kontrolovat právě tuto „přesnost“. Jakmile byla pozorováním zjištěna nějaká odchylka (a to bylo možné nejen proto, že sama formule byla přesná, ale že se stále zpřesňovaly i způsoby měření, takže aspoň v některých případech bylo naprosto zřejmé, že ta či ona odchylka je skutečná, protože vybočuje z mezí pozorovacích chyb), považovalo se to za doklad chybnosti formule a za naprosto nutný důvod k hledání formule (a většinou dokonce celé teorie nebo hypotézy) jiné, přesněji vystihující skutečnost, tj. včetně oné odchylky. Tak se věda („science“, tj. přírodověda, pracující s prostředky kvantifikací a matematického zpracování) stále víc vzdalovala filosofii: vědec zkrátka (údajně) popisuje „realitu“ (tj. v její faktičnosti, jako to všechno „jest“ a jak to „probíhá“), a vůbec se netáže, po tom, odkud se ta „realita“ vlastně bere nebo odkud se berou ty „zákonitosti“. K těmto otázkám však vždy znovu bude směřovat myšlení filosofické: filosofa bude zajímat, odkud se berou ony prý pevné a neproměnné zákonitosti uprostřed tolika nejpodivuhodnějších změn, a na druhé straně odkud se berou ty změny, když zákonitosti samy jsou neproměnné a nehybné. Filosofie nemůže zapomenout na to, že je třeba se tázat na to, co tu neproměnnost nebo naopak ty změny umožňuje a co je zakládá, tedy na „principy“ ve smyslu „počátků“. A nemůže se nikdy spokojit s tím, že by bylo možno zaměnit chápání „principů“ z původního významu, kdy šlo – ještě u starých Řeků – o ARCHÉ jakožto o to, co je „první“ a co „vládne“, za redukované pojetí, které se už neptá „proč?“, ale jenom „jak?“ – tj. které se omezuje na otázku po zákonitostech. Dříve nebo později musel přijít nějaký myslitel, který onu neproměnnost a jakousi metafyzickou nadřazenost neproměnných zákonitostí zpochybnil (byl jím především David Hume); a tak se musela tzv. zákonitost proměnit v pouhou obvyklost, ba dokonce největší pravděpodobnost. Ale to zase byl jen pokus o popis, nikoli o interpretaci, o objasnění a vysvětlení.

(Písek, 071201-2.)